

de Christelijke Gereformeerde Kerk. Wederzijdse liefde: wie zou ze in deze omstandigheden verwachten? Het 'overwegende' bezwaar raakte de dogmatische inzichten van A. Kuyper, zoals iedereen natuurlijk wel wist. Zijn opvatting over de wedergeboorte, samenhangend met zijn theologisch inzicht als zodanig, riep grote bedenkingen op.

Van deze bezwaren naar de spiritualiteit is een korte en directe weg. Kerk, gemeente en vroomheid zijn zo rechtstreeks aan elkaar verbonden, dat de eerste de tweede stempelt, maar ook omgekeerd, dat de vroomheid de visie op de kerk bepaalt.

Wederzijdse liefde ontbrak, zo stelde het bezwaarschrift. Kwam dit omdat er inderdaad sprake was van een andere manier van geloofsbeleving?

Het dogmatische bezwaar heeft rechtstreeks betrekking op het gehalte van het geestelijke leven der gemeente, zoals dit, naar de opvattingen van sommigen, in de wedergeboorte haar beginsel vond. Theologie en spiritualiteit naderden elkaar hier wel zeer wezenlijk.

Toch mag men al deze zwaarwegende bedenkingen niet van definitieve betekenis achten. Met opzet werd de tekst van het bezwaarschrift zo geredigeerd, dat er ruimte bleef naar de toekomst. Er werd niet gesproken over een definitief besluit om nimmer tot een vereniging van de twee kerkengroepen te komen. Het bezwaar gold (in het officiële stuk gecursiveerd) *die* Vereniging, op *dit* tijdstip en volgens *deze* voorwaarde. 'Broeders, sluit thans nog niet definitief de door zoovelen gevreesde Vereeniging'.⁹

Typen van spiritualiteit

De gebeurtenissen van 1892, die geleid hebben tot de weigering om met de Vereniging mee te gaan, hielden verband met motieven die aan de beleving van de vroomheid zijn ontleend. We onderscheiden daarbij in een poging tot schematisering drie typen van spiritualiteit.

Het eerste ontleende zijn betekenis aan de plaats van de kerk. Het was een puur 'afgescheiden' motief. Het tweede houdt verband met wenselijkheid tot onderlinge erkenning. Het lag achter de bedenking, dat de wederzijdse liefde ontbrak. Het motief werd voornamelijk gehanteerd door degenen die hun oorsprong goeddeels herleidden tot de vroegere Kruisgezinden. Het derde type vertegenwoordigde een trek die herinnert aan het Reveil. Enigszins relativerend ten opzichte van het kerkelijk instituut als zodanig, wordt het gekenschetst door

9. Vgl. A.w., blz. 17.